

TA'LIM MUASSASALARIDA KRITIK FIKRLASHNI OSHIRISH MEZONLARI

Raxmatova Dilfuza

Qarshi davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

raxmatovad323@gmail.com +99897 577 10 08<https://doi.org/10.5281/zenodo.10444646>

Annotatsiya: Ushbu maqolada kritik fikrlashning mazmun-mohiyati, tamoyillari, amalga oshirilish yo'llari va shartlari, ta'lim muassasalarida kritik fikrlash tamoyillarini rivojlantirish va oshirish mezonlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada kritik tafakkurni oshirish metodikasi keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kritik tafakkur, resurslar, qo'llanmalar, tanqidiy savollar, tashabbuskorlik.

Tanqidiy fikrlash - bu aniq va mantiqiy fikrlashdan foydalangan holda ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va sharhlash qobiliyati. Bu qobiliyat insonga faol fikrlash, asosli qarorlar qabul qilish, muammolarni hal qilish va o'z qarashlarini asoslash imkonini beradi.

Tanqidiy fikrlashning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Tahlil: Yaxshiroq tushunish uchun murakkab ma'lumotlarni uning tarkibiy qismlariga ajratish qobiliyati. Bu asosiy jihatlarni ajratib ko'rsatish, munosabatlarni tushunish va asosiy g'oyalarni aniqlashni o'z ichiga oladi.

Baholash: axborot sifati va ishonchliligini baholash qobiliyati. Tanqidiy fikrlovchi ma'lumotlar manbalarini so'raydi, ularning ishonchliligini baholaydi, faktlarni tekshiradi va mumkin bo'lgan noto'g'ri fikrlarni tan olmaydi.

Sintez: yangi tushuncha yoki muammoni hal qilish uchun turli xil ma'lumotlar qismlarini birlashtirish qobiliyati. Tanqidiy fikrlash nafaqat tahlil va tanqid, balki mavjud ma'lumotlarga asoslanib yangi narsalarni yaratish qobiliyatidir.

Tanqid: ma'lumot va g'oyalar, shu jumladan o'z e'tiqodlari haqida tanqidiy fikrlash qobiliyati. Bunga muqobil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish, o'z taxminlarini tekshirish va yangi dalillar asosida o'z fikrini o'zgartirishga tayyorlik ko'radi

Muammoni hal qilish: Murakkab muammolarni samarali hal qilish uchun tanqidiy fikrlashni qo'llash qobiliyati. Tanqidiy fikrlovchi muammoning muhim tomonlarini aniqlashi, muqobil yechimlarni aniqlashi va asosli qarorlar qabul qilishi mumkin.

Ta'lim muassasalarida tanqidiy fikrlash o'quvchilarda tahliliy va tanqidiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan turli strategiya va usullar orqali amalga oshiriladi. Ta'lim jarayoniga tanqidiy fikrlash mezonlarini joriy etishning ba'zi usullari mavjud. Ular quyidagilar:

Muammoli ta'lim: Talabalarga tahlil, izlanish va yechimlarni talab qiladigan real yoki xayoliy muammolar taqdim etiladi. Bu mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatini birmuncha oshiradi.

Tadqiqot loyihalari: Mavzuni o'rganish va tahlil qilishni o'z ichiga olgan topshiriqlar talabalarni murakkab masalalarni tushunish va o'z xulosalarini shakllantirish uchun tanqidiy fikrlashni qo'llashga undashi mumkin.

Argumentatsiyani tizimli o'rgatish: O'quv dasturlari asosida argumentlar tuzish va tahlil qilish bo'yicha o'rgatish ko'nikmalarini o'z ichiga olishi mumkin. Bunga munozaralar, insholar yozish va ishonchli taqdimotlarni ishlab chiqish kiradi.

Fanlararo loyihalar: Mavzularni integratsiyalash va turli sohalaridagi bilimlarni qo'llashni talab qiladigan loyihalar ustida ishlash birmuncha bog'langan va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Tanqidiy savollarni shakllantirish: O'qituvchilar o'quvchilarni tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan savollar berishga undashi mumkin. Bu faktlar va fikrlarni farqlashni, manbalarni tahlil qilishni va ma'lumotlarning ishonchliligini baholashni o'z ichiga olishi mumkin.

Mulohaza va o'z-o'zini baholash: Talabalar o'z fikrlari ustida mulohaza yuritishni, muqobil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqishni va o'zlarining fikrlash jarayonini baholashni o'rganishlari mumkin.

Texnologiyadan foydalanish: Interfaol simulyatsiyalar, onlayn resurslar va ta'lim dasturlari kabi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish tanqidiy fikrlash va faol ishtirok etishni rag'batlantiradi.

Hamkorlikdagi ta'lim: Guruhdagi ish va munozaralar o'quvchilarni o'z fikrlarini bildirishga, fikr almashishga va o'z fikrlarini bahslashishga undaydi.

Bu metod va strategiyalarni ta'lim jarayonida qo'llash o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, bu esa ularni tarbiyalash va mustaqil hayotga tayyorlashning muhim jihati hisoblanadi.

Jumladan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muhim vazifadir, chunki u bolalarda puxta, mantiqiy va analitik fikrlashni shakllantirishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning ba'zi usullari mavjud. Misol uchun:

O'yinli ta'lim usullari: O'yin orqali bolalar muammolarni hal qilish, ssenariylar yaratish va o'yin orqali qaror qabul qilish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirishlari mumkin. O'quv o'yinlari mantiqiy elementlar, boshqotirmalar, konstruktorlar va boshqalarni o'z ichiga olishi mumkin. Tilni rivojlantirish va muhokama qilish: Bolalarga muhokama qilish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beriladi. Bolalarni o'z fikrlarini ifoda etishga undaydigan ochiq savollarni beriladi, ularga o'z taassurotlari va g'oyalari haqida gapirish imkoniyatini yaratiladi.

Ijodkorlik va mustaqillikni qo'llab-quvvatlash: bolalarga ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish, o'z loyihalarini yaratish va atrofda dunyoni o'rganish imkoniyatini berish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Savollar va muammolar bilan ishlash: Bolalarga rag'batlantiruvchi savollar berilganda shu o'rinda ularga hal qilish uchun turli xil muammolarni ham taqdim etiladi. Bu kundalik hayot, atrof-muhit yoki qiziqarli vaziyatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Interfaol darslar va eksperimentlar: Tajribalar va interfaol darslar o'tkazish bolalarda kuzatish, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu oddiy kimyo tajribalari, o'simliklar va hayvonlarni o'rganish va hatto oddiy matematik muammolarni o'z ichiga olishi ham mumkin

Kitoblar bilan tanishish va muhokama qilish: Turli adabiyotlar bilan tanishish va muhokama qilish bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Matnni so'roq qilish va belgilarni tahlil qilish analitik ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Mantiq va tasniflash asoslarini o'rgatish: bolalarga mantiq asoslarini o'rgatish, tasniflash va taqqoslashga qaratilgan darslarni ishlab chiqish ularga ma'lumotni tartibga solish va mavhum fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Texnologiyadan foydalanish: Ta'lim ilovalari va interfaol resurslarni integratsiyalash bolalarga tajriba o'tkazish, boshqotirmalarni yechish va bilimlarini kengaytirish imkoniyatini beradi.

Ushbu usullarning kombinatsiyasi maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi va kelajakda muvaffaqiyatli o'rganish uchun asos yaratadi.

Bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi ham asosiy rol o'ynaydi. Uning ta'siri va yordami bolalarning analitik, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonda tarbiyachining rolini ta'kidlaydigan bir nechta jihatlar mavjud:

Qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish: Tarbiyachi bolalarga faol ravishda o'rganish, savol berish va tajriba o'tkazish imkonini beradigan rag'batlantiruvchi va xilma-xil muhitni ta'minlashi kerak. O'yin va ta'lim muhiti tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam berishi kerak.

Vazifalarni belgilash va faoliyatni tashkil qilish: Tarbiyachi bolalar uchun tahlil va muammolarni hal qilishni talab qiladigan vazifalarni qo'yishi mumkin. Bu mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan o'yinlar, jumboqlar, ijodiy loyihalar yoki vazifalar bo'lishi mumkin.

Munozara va dialogni rivojlantirish: Tarbiyachilar bolalarni gapirishga, o'z fikrlarini baham ko'rishga va boshqalarning nuqtai nazarini tinglashga undashlari kerak. Munozara analitik fikrlashni rag'batlantiradi, o'z nuqtai nazaringizni shakllantirishga va asosli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Savollarni o'rgatish va qiziqishni rag'batlantirish: Tarbiyachilar bolalarga savol berishga va ularga javob izlashga o'rgatishlari mumkin. Qiziqish va faol tadqiqotchi fikrlashni rag'batlantirish tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Ijodkorlik va mustaqillikni qo'llab-quvvatlash: Tarbiyachi bolalarning ijodiy o'zini namoyon qilishi uchun sharoit yaratishi kerak. Bu bolalar turli g'oyalar va yechimlarni sinab ko'rishlari mumkin bo'lgan ijodiy faoliyatni o'z ichiga oladi.

Tanqidiy fikrlashni modellashtirish: Tarbiyachi bolalar uchun namunadir. U tahlil qilish, fikr yuritish va qaror qabul qilish jarayonini namoyish qilishi mumkin. Tanqidiy fikrlashni modellashtirish ijobiy rol modellarini yaratadi.

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Muloqot qilish, boshqalarni tinglash va hamkorlik qilish qobiliyati ham tanqidiy fikrlash uchun muhimdir. Tarbiyachi bolalar bilan muloqot qiladigan va guruhdagi muammolarni hal qiladigan qo'shma loyihalarni tashkil qilishi mumkin.

Fikr-mulohaza va sa'y-harakatlarni e'tirof etish: O'qituvchi bolalarning harakatlari, analitik qobiliyatlari va muammolarni yechish ko'nikmalarini ta'kidlab, ularning faoliyati haqida fikr bildirish jarayonini amalga oshirishi mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish Tarbiyachidan sabr-toqat, tushunish va doimiy yordamni talab qiladi. Bolalarning o'z fikrlarini erkin o'rganishi va ifodalashi mumkin bo'lgan ijobiy ta'lim muhitini yaratish ularning umumiy rivojlanishining muhim jihati bo'lgan tanqidiy fikrlashga yordam beradi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash joizki, tanqidiy fikrlash axborotga oson kirish mumkin bo'lgan, lekin har doim ham ishonchli bo'lmagan zamonaviy jamiyatda muhim mahoratdir. Bu ko'nikma

odamlarga ko'proq ma'lumotli, mustaqil bo'lishga va turli vaziyatlarda ongli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

References:

1. Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. –T.: O'zbekiston, 2017. – 490 b.
2. Abduqodirov A.A. "Pedagogika" va "Psixologiya" fanlaridan keyslar va ulardan foydalanish uslubiyoti. –T.: "Fan va texnologiyalar", 2015. – 161 b.
3. Медетова Р.М. Научно-педагогические основы патриотического воспитания подростков на материалах краеведения: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Т. 2005. – 23 с.
4. Khalilovna, O. N., Axmatjanovna, M. M., Kosimovich, N. U., & Botirovna, K. V. (2020). Main core and meaning of shaping professional faith. Journal of Critical Reviews, 7(2), 242-245.
5. Khalilovna, O. N., Lutfullayevna, B. L., Kosimovich, N. U., & Yusupovna, R. M. (2020). Historical studies in the pedagogical training and ways to improve vocational training. Journal of Critical Reviews, 7(3), 274-277.
6. Орипова, Н. Х., & Хаитова, Ю. С. (2016). Программа по воспитанию молодёжи в духе общенациональных ценностей. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (1), 47-49.